

ОБНОВЛЕННЯ СТАТТІ 203–2 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЯК НАСЛІДОК СКАСУВАННЯ ЗАБОРОНИ ГРАЛЬНОГО БІЗНЕСУ: АНАЛІЗ НА ПРЕДМЕТ ВІДПОВІДНОСТІ ПРИНЦИПУ СУСПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕКИ

UPDATE OF ARTICLE 203–2 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE AS A CONSEQUENCE OF THE ABOLITION OF THE BAN ON GAMBLING: AN ANALYSIS OF COMPLIANCE WITH THE PRINCIPLE OF PUBLIC DANGER

Мовчан Р.О., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права
Донецький національний університет імені Василя Стуса

Драчевський Є.Ю., аспірант кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права
Донецький національний університет імені Василя Стуса

У статті здійснено спробу вирішити питання про те, чи відповідає скасування заборони грального бізнесу в Україні та здійснене після цього оновлення редакції статті 203–2 Кримінального кодексу України такому принципу криміналізації (декриміналізації), як принцип суспільної небезпеки. Звернення до відповідної проблематики пояснюється недослідженістю останньої у вітчизняній кримінально-правовій науці, а також відсутністю уніфікованої позиції щодо неї.

За результатами дослідження суспільної небезпеки грального бізнесу (азартних ігор) виділено одразу два основні напрями загроз, за якими гральний бізнес визначається таким, що може завдати істотної шкоди, а саме: 1) економічна безпека держави та системи господарювання; 2) морально-етична складова частини життєдіяльності людини та її психічне здоров'я. Зважаючи на це, констатується, що аналізований вид діяльності необхідно вважати суспільно небезпечним. Водночас робиться висновок про те, що характер та ступінь цієї суспільної небезпеки є такими, які вимагають не абсолютної заборони цього виду діяльності та, відповідно, встановлення кримінальної відповідальності за будь-які прояви порушення цієї заборони, як це було і зроблено згідно із Законом України від 15 травня 2009 року «Про заборону грального бізнесу в Україні», а його належного державного регулювання зі встановленням кримінальної відповідальності лише за найбільш небезпечні порушення встановленого порядку провадження відповідної діяльності, що й було задекларовано метою ухвалення Закону України від 14 липня 2020 року «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор». З огляду на сказане резюмується, що розглядуване рішення вітчизняних парламентаріїв, зокрема й у частині викладення статті 203–2 Кримінального кодексу України в її новій редакції, необхідно вважати цілком виправданим та соціально зумовленим.

Ключові слова: гральний бізнес, азартні ігри, лотереї, криміналізація, суспільна небезпека, державне регулювання.

The article attempts to resolve the question of whether the lifting of the ban on gambling in Ukraine and the subsequent update of Article 203–2 of the Criminal Code of Ukraine comply with the principle of criminalization (decriminalization) as a principle of public danger. The appeal to the relevant issues is explained by the lack of research of the latter in the domestic criminal law science, as well as the lack of a unified position on it.

According to the results of the study of the public danger of the gambling business (gambling), two main areas of threats have been identified, in which the gambling business is determined to cause significant harm: 1) economic security of the state and the economic system; 2) the moral and ethical component of human life and mental health. Based on this, it is stated that the type of activity in question must be considered socially dangerous. At the same time, it is concluded that the nature and degree of this public danger is one that does not require an absolute ban on this type of activity and, accordingly, the establishment of criminal liability for any violations of this ban – as it was done under the Law of Ukraine May 15, 2009 “On the prohibition of the gambling business in Ukraine” – and its proper state regulation with criminal liability only for the most dangerous violations of the established procedure for carrying out relevant activities – which was declared the purpose of the Law of Ukraine of 14 July 2020 regulation of activities for the organization and conduct of gambling. Given the above, it is summarized that the decision of the domestic parliamentarians, including the wording of Article 203–2 of the Criminal Code of Ukraine in its new version, must be considered quite justified and socially conditioned.

Key words: gambling business, gambling, lotteries, criminalization, social danger, government regulation.

14 липня 2020 р. Верховною Радою України ухвалено Закон «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» (далі – Закон від 14 липня 2020 р.). Головним наслідком ухвалення цього Закону стало скасування (з урахуванням обмежень, передбачених у Прикінцевих та Перехідних положеннях) наявної в нашій державі із 2009 р. абсолютної заборони на зайняття гральним бізнесом, що, своєю чергою, зумовило внесення одночасних змін і до ст. 203–2 Кримінального кодексу України (далі – КК України), в оновленій редакції якої, що логічно, уже вказується не на легалізоване нині «зайняття гральним бізнесом», а лише на «незаконну діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей».

Водночас маємо зазначити, що відповідна законодавча ініціатива не отримала одностайної підтримки ні серед народних депутатів України, ні у фаховому середовищі, ні в суспільстві загалом, а дискусії щодо цього активно тривають і донині. За таких умов своє вагоме слово мають сказати представники кримінально-правової доктрини, які

мають надати науково обґрунтовану відповідь на питання, що хвилюють суспільство, пов'язані з ухваленням Закону від 14 липня 2020 р.

У вітчизняній юридичній літературі проблема суспільної небезпеки грального бізнесу / азартних ігор була предметом наукових розвідок таких учених, як: В.В. Висоцька, А.А. Вознюк, О.З. Гладун, О.О. Дудоров, Д.В. Каменський, Н.О. Петричко, А.С. Політова, С.В. Рябчук, А.В. Савченко, З.М. Топорецька, В.С. Філотович-Герасименко й інші. Незважаючи на позначену доктринальну активність, мусимо констатувати, що роботи названих авторів виконувалися ще до ухвалення аналізованих змін до законодавства, через що не враховують специфіки останніх. Своєчасність звернення до обраної кримінально-правової проблематики посилюється й у зв'язку із роботою над проектом нового КК України, що триває.

У зв'язку із цим метою пропонованої увазі читача статті є детальний аналіз суспільної небезпеки азартних ігор¹, за результатом чого має бути зроблений науково обґрунтований висновок про виправданість легаліза-

ції цього виду діяльності та пов'язане із цим оновлення редакції ст. 203–2 КК України.

Як зазначала Л.М. Кривоченко, лише оцінка всієї сукупності об'єктивних та суб'єктивних ознак злочину² може розкрити об'єктивну, реальну небезпечність злочину – тяжкість [1, с. 75]. У такому руслі розмірковував і П.А. Фефелов, який підкреслював, що суспільну небезпеку важливо розглядати в тісному зв'язку не лише з об'єктивною, але і із суб'єктивною стороною, а також з об'єктом та суб'єктом злочину [2, с. 135].

Однак, навіть за підтримки такого комплексного підходу, усе ж маємо зауважити, що у кримінально-правовій доктрині вже тривалий час панівною залишається позиція, зміст якої полягає в тому, що «першим критерієм суспільної небезпеки як сутнісної властивості злочинного діяння є об'єкт посягання» [3, с. 73–74]. Пояснюється це тим, що віднесення певного суспільно небезпечного діяння особи до категорії злочинів є прерогативою законодавця, а тому він зобов'язаний визнавати кримінально протиправним діянням лише такий учинок, який посягає на найцінніші **об'єкти**, завдає їм істотної шкоди, отже, має відповідний *характер* (якісний показник, який визначається передусім тією або іншою **групою суспільних відносин, на які посягає злочин**) і *ступінь* (спосіб, форма вини, мотив та мета злочину, обставини та стадії його вчинення, тяжкість наслідків тощо [4, с. 77]) *суспільної небезпеки*.

Відповідно до чинної редакції ст. 203–2 КК України, можна констатувати, що основним безпосереднім об'єктом передбаченого нею кримінального правопорушення (далі – к. пр.) є встановлений законом порядок зайняття таким видом діяльності, як організація та проведення азартних ігор і лотерей. У процесі проведення аналізу «економічного» складника суспільної небезпеки грального бізнесу деякі фахівці звертають увагу і на його тісний зв'язок із легалізацією (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, через що його деякою мірою можна вважати виявом організованої економічної злочинності [5, с. 9]. Зокрема, Н.А. Сперкач і А.П. Китун зазначають, що контролювати потоки коштів із грального закладу та від нього досить складно, що і стане чудовою знахідкою для злочинців та злочинних організацій [6, с. 163].

Водночас уважаємо, що більш глибоке розуміння суспільної небезпеки розглядуваного к. пр. може бути досягнуто виокремленням не лише згаданої вище «економічної», а й інших складових частин антисуспільної спрямованості грального бізнесу. Зокрема, О.З. Гладун звертає увагу на те, що в наукових дослідженнях традиційно виділяють два основні напрями загрози, за якими гральний бізнес визначається таким, що може завдати істотної шкоди, як-от: 1) економічна безпека держави та системи господарювання; 2) морально-етична складова частина життєдіяльності людини та її психічне здоров'я [7, с. 82].

І справді, якщо ми уважно проаналізуємо юридичну літературу, то побачимо, що більшість дослідників розглядуваної проблематики фактично одностайні в тому, що, крім шкоди встановленому порядку зайняття господарської діяльністю, характер суспільної небезпечності зайняття азартними іграми визначається і способом та формою вчинення цього к. пр., наявністю корисливої мотивації, руйнівним впливом на суспільну моральність,

здатністю викликати в особи психічну хворобу (ігроманія) тощо [8, с. 4; 9, с. 3; 10, с. 97; 11, с. 191; 12, с. 40; 13, с. 1].

Вочевидь, саме з урахуванням наведених вище положень О.О. Дудоров висновок, що додатковими об'єктами аналізованого к. пр. можуть бути визнані, зокрема, власність, моральність (залежність від азартних ігор призводить до складнощів у міжособистісних стосунках, виникнення думок про суїцид, зловживань алкоголем, розлучень, учинення правопорушень тощо), громадська безпека (організація азартних ігор нерідко перебуває у сфері впливу організованої злочинності), здоров'я населення, нормальний розвиток неповнолітніх [14, с. 565].

З'ясувавши основний та додатковий безпосередній об'єкти досліджуваного посягання, можна констатувати, що під час ухвалення Закону України від 15 травня 2009 р. «Про заборону грального бізнесу в Україні» (далі – Закон від 15 травня 2009 р.) вітчизняні парламентарі (услід за розробниками згаданого Закону) передусім «піклувалися» не про основний (умовно «економічна» складова частина), а саме про його додатковий безпосередній об'єкт, тобто другу з виділених О.З. Гладуном складових частин шкоди, якої завдає гральний бізнес, – морально-етичну життєдіяльність людини та її психічне здоров'я. На це, серед іншого, також вказує і задекларована мета аналізованого законопроекту – захист прав і свобод громадян, моральності та здоров'я населення, використання власності в інтересах людини і суспільства. Про господарську ж діяльність у цьому супровідному документі взагалі не згадується.

Однак, хоча не заперечуємо, а більшою мірою навіть підтримуємо таке «піклування», усе ж зазначимо, що, на нашу думку, головна та принципова помилка народних депутатів України полягала саме в неправильному обранні інструментарію досягнення зазначеної мети. Пояснимо свою позицію.

Справді, з урахуванням самого характеру діяльності щодо організації або проведення азартних ігор, а також наведеної авторами проекту закону від 26 березня 2009 р. інформації про «різке зростання кількості суб'єктів та об'єктів грального бізнесу, ускладнення криміногенної ситуації в вказаних об'єктах, зростання кількості гральних автоматів, розміщених не у відведених для цього місцях, та залів гральних автоматів, які, незважаючи на законодавчу заборону, відвідувалися неповнолітніми», навряд чи можна ставити під сумнів справедливості твердження про те, що в той час (2009 р.) Україна потребувала сучасного законодавства, покликаного **врегулювати** сферу азартних ігор, дотримання положень якого мають забезпечувати відповідні, зокрема і спеціальні, кримінально-правові заборони.

Однак, коли писали попередні рядки, ми не даремно виділили і тим самим звернули особливу увагу саме на формулювання «врегулювати» сферу азартних ігор. Цей крок пояснюється нашим переконанням у тому, що, незважаючи на свою напруженість, наявна у 2009 р. ситуація потребувала саме належного державного регулювання, «завданням якого, на відміну від інших сфер економіки, є не стимулювання його розвитку, а задоволення мінімального попиту громадян на гру шляхом дозволу ігор на гроші в обмеженому і суворо контролюваному державою обсязі» [14, с. 564], а не абсолютної заборони грального бізнесу в Україні, яка, за резонним зауваженням О.З. Гладуна, не може бути надійною перепорою для останнього [15, с. 78].

Безумовно, такий вид діяльності, як гральний бізнес, спричиняє досить значну шкоду відносинам моральності. Але ж необхідно бути відвертими та визнати, що деякі види легалізованої в Україні господарської діяльності спричиняють шкоду тим самим цінностям, про які вели мову розробники проекту закону від 26 березня 2009 р. Це передусім виробництво і реалізація алкогольних напоїв

¹ Незважаючи на те, що у ст. 203–2 КК України згадуються не лише азартні ігри, а й лотереї, у цій статті насамперед буде аналізуватися саме суспільна небезпека азартних ігор, що пояснюється як назвою Закону від 14 липня 2020 р., так і істотною відмінністю в характері суспільної небезпеки зазначених видів діяльності. Водночас інколи, особливо в разі посилання на праці інших науковців, нами паралельно як рівнозначний поняттю «азартні ігри» буде вживатися термін «гральний бізнес».

² Як відомо, з 1 липня 2020 р. у системі кримінального законодавства України запроваджено двочленну класифікацію кримінальних правопорушень із поділом їх на злочини та кримінальні проступки. Однак у цій статті під час посилання на раніше опубліковані роботи інколи буде вживатися поняття «злочин», яким до набрання чинності відповідних змін позначалися будь-які кримінальні протиправні діяння.

і тютюнових виробів, негативний вплив яких на моральність населення, на здоров'я і погортів, та використання власності в інтересах людини і суспільства істотно переважає ту шкоду, яка завдається згаданими цінностями функціонуванням грального бізнесу. Але ж, зважаючи на гіркий досвід багатьох країн, українська влада не намагається цілком заборонити ні виробництво, ні споживання алкогольних напоїв і тютюнових виробів. Натомість, «примирившись» із неможливістю подолання цих негативних явищ на сьогоднішньому етапі розвитку суспільства і створивши більш-менш чіткі правові рамки такої діяльності, держава, по-перше, отримала одне з основних джерел надходжень до бюджету, по-друге, домоглася істотної детінізації цієї сфери господарської діяльності. Натомість Закон від 15 травня 2009 р., нагадуючи в цьому сенсі сумнозвісний «сухий закон», став потужним криміногенним чинником. Вказаному Закону, як відомо, підкорилися далеко не всі суб'єкти грального бізнесу, одна частина з яких продовжила свою діяльність у завуальованих формах (віртуальні казино, інтернет-кафе, покерні клуби, зали електронних розваг і атракціонів тощо), а інша – у тих же формах, що і раніше, але перейшовши під «патронат» одного з так званих «кришувальників» органів (передусім органів внутрішніх справ). Зважаючи саме на наведену інформацію, один з авторів цієї статті (у співавторстві з О.О. Дудоровим) свого часу зазначав, що внаслідок непрофесійних дій державної влади фактично цілий сектор економіки опинився в тіні [16, с. 228–229].

Співзвучно висловлюється й О.З. Гладун. Фахівець погоджується з тим, що вільний доступ до азартних ігор є надзвичайно сприятливою умовою поширення згубного впливу на психічне здоров'я особи, особливо дитини, а заборона грального бізнесу, безперечно, є ефективним засобом запобігання залученню широкого кола населення до участі в азартних іграх, адже з метою приховування грального бізнесу злочинці використовують широке розмаїття конспіративних заходів, зокрема, режим роботи закладу обмежується вечірнім або нічним періодом доби, вхід до нього відкритий лише для «перевіраних» клієнтів чи за попередньою домовленістю, встановлюється особливий порядок отримання та видачі грошей, посилена охорона, зовнішнє та внутрішнє відеоспостереження. Та водночас, як і ми, О.З. Гладун резонно звертає увагу на те, що аналіз закордонного досвіду засвідчує, що такі особливості функціонування гральних закладів (віковий та майновий ценз для відвідувачів, розташування у спеціально призначених зонах тощо) є звичайною діловою практикою або навіть обов'язковою нормативною вимогою у країнах, де гральний бізнес перебуває під дією державно-правового регулювання. «Таким чином, – резюмує правник, – не лише законодавча заборона, але й належний державний контроль грального бізнесу, що передбачає визначення спеціальних обмежень та вимог до суб'єктів, які організують і проводять азартні ігри, може слугувати надійним бар'єром для зростання існуючої загрози моральності, індивідуальному та громадському здоров'ю» [7, с. 83–84].

А вже далі О.З. Гладун послідовно спростовує й інші «складові» частини суспільної небезпеки грального бізнесу, про які вели мову згадані раніше вітчизняні криміналісти. Зокрема, учений зауважує, що:

– по-перше, з урахуванням вимог чинного (ідеться про 2014 р.) законодавства сумнівним видається твердження про нерозривний зв'язок грального бізнесу в Україні з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, адже злочинні кошти, залучені в індустрію грального бізнесу, не можуть бути легалізовані у виді прибутку грального закладу чи виграву від участі в азартних іграх через законодавчу заборону останніх;

– по-друге, не можна погодитись і з тим, що гральний бізнес завдає істотної шкоди економіці держави через ухилення від сплати податків – останнє можливе лише

за умови легального статусу грального бізнесу, а не його юридичної заборони. «Значні фінансові втрати держави у виді ненадходження в бюджет відповідних податків і зборів, вартості ліцензій і патентів, спричинені саме офіційною заборonoю грального бізнесу, а не його нелегальним функціонуванням»;

– по-третє, дієвим компенсаційним засобом впливу на суб'єктів господарювання, які організують і проводять на території України азартні ігри, є передбачені законодавством фінансові санкції у вигляді штрафу;

– по-четверте, надзвичайно низький показник реєстрації злочинів за ст. 203–3 КК України, учинених організованими злочинними угрупованнями, як мінімум ставить під сумнів твердження про те, що азартні ігри є пріоритетним напрямом діяльності організованих злочинних угруповань [7, с. 83–84].

Критично оцінюючи суспільну небезпеку як принцип криміналізації «зайняття гральним бізнесом», водночас ми погоджуємось із фахівцями, які обґрунтовують суспільну небезпеку саме **незаконного** грального бізнесу, одним із проявів якого і можна вважати діяння, відповідальність за які передбачена в новій редакції ст. 203–2 КК України. Як зазначає В.С. Філютович-Герасименко, така суспільна небезпека пояснюється такими складовими частинами, деякі з яких є аналогічними тим, що притаманні і гральному бізнесу загалом, як:

1) психічна (медична);

2) правова;

3) економічна (фінансова). На відміну від попереднього, у такому разі справді варто погодитись із наявністю цього чинника, адже здійснення саме незаконного грального бізнесу підриває засади підприємницької діяльності, негативно позначається на економічних показниках і зовсім не сприяє наповненню державного бюджету;

4) кримінологічна – знову ж таки саме **незаконні** азартні ігри, набувши масового характеру, традиційно перебувають під суворим контролем організованої злочинності, детермінують учинення інших посягань (наприклад, легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність тощо), сприяють поширенню антисоціальних явищ (зокрема, у гральних закладах часто практикують оплатне надання сексуальних послуг і вживання наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів);

5) моральна;

6) політична (корупційна) – кошти, отримані від здійснення незаконного грального бізнесу, можуть використовуватися як неправомірна вигода для лобіювання інтересів організаторів грального бізнесу [17, с. 29–30].

Отже, у **висновках** можна констатувати, що гральний бізнес порушує важливі соціальні цінності, а тому його потрібно вважати суспільно небезпечним видом діяльності. Однак характер та ступінь цієї суспільної небезпеки є такими, які вимагають не абсолютної заборони цього виду діяльності та, відповідно, встановлення кримінальної відповідальності за будь-які прояви порушення цієї заборони – як це було і зроблено згідно із законами від 15 травня 2009 р. та від 22 грудня 2010 р., – а його належного державного регулювання зі встановленням кримінальної відповідальності лише за найбільш небезпечні порушення встановленого порядку провадження відповідної діяльності, що й було задекларовано метою ухвалення Закону від 14 липня 2020 р., з огляду на що це рішення вітчизняних парламентаріїв, зокрема й викладення ст. 203–2 КК України в її новій редакції, необхідно вважати цілком соціально зумовленим. «Функція держави щодо грального бізнесу – не забороняти, а дозволяти та регулювати» [18].

Водночас у зв'язку з викладенням ст. 203–2 КК України в її чинній редакції постає і низка інших взаємопов'язаних,

таких, що випливають одне з одного, не менш важливих питань, які так чи інакше стосуються суспільної небезпеки описаних у ній діянь:

1) чому із 34 видів діяльності, які підлягають ліцензуванню відповідно до чинних нині приписів Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» (ч. 1 ст. 7), кримінально караним визнається провадження без ліцензії саме тих видів діяльності, про які йдеться у ст. 203–2 КК України (звичайно, поруч із деякими іншими видами діяльності, передбаченими КК України (ст. ст. 138, 204 тощо)), тоді як зайняття без ліцензії більшістю іншими «підліцензійними» видами діяльності призводить лише до адміністративної відповідальності за ст. 164 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) «Порушення порядку провадження господарської діяльності». У цьому контексті хотілося б навести інформацію й про те, що, наприклад, грузинські парламентарії поруч із загальною нормою про незаконну підприємницьку діяльність передбачили кримінальну відповідальність за незаконні освітню та виховну діяльність (ст. ст. 192–1 та 192–2 Кримінального кодексу Грузії), а у кримінальних кодексах багатьох інших країн виділено спеціальні норми про незаконну фінансову, зокрема й банківську, діяльність;

2) у зв'язку з попереднім постає і питання про доцільність відмови від вказівки у ст. 203–2 КК України на дохід у великих розмірах (або інший подібний показник) як на характеристику забороненого діяння і критерій розмежування кримінально- й адміністративно-караної поведінки – вказівки, яка мала місце в чинній раніше ст. 202 КК України і наявність якої, на думку О.О. Дудорова, мала б дозволити зосередити зусилля правоохоронців на справді суспільно небезпечних формах нелегального бізнесу і не відволікати їхню увагу на дії дрібних «вимушених підприємців» [19, с. 439–440]. Водночас на окрему увагу заслуговує той факт, що відповідна обставина («пов'язаність з отриманням доходу у великих розмірах») нині виступає підставою для посилення адміністративної відповідальності за порушення порядку провадження господарської діяльності (ч. 2 ст. 164 КУпАП). Отже, сьогодні ми спостерігаємо ситуацію, коли незаконна організація або проведення азартних ігор, лотерей призводять до кримінальної відповідальності незалежно від масштабів такої діяльності, тоді як здійснення, наприклад, без ліцензії інших видів діяльності, про які йдеться в ч. 1 ст. 7 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності», – навіть якщо вони пов'язані з отриманням доходу у вели-

ких розмірах, – знову ж таки спричиняє лише адміністративну відповідальність за ч. 1 або за ч. 2 ст. 164 КУпАП;

3) чи можна вважати виправданою вказівку у ст. 203–2 КК України лише на здійснення відповідної діяльності без ліцензії і не згадування водночас порушення істотних умов ліцензування (на кшталт передбаченого виключеною нині ст. 202), як-от прийом ставки в особи, яка не може бути гравцем відповідно до Закону, розміщення грального обладнання поза межами гральних закладів, спеціальних гральних зон тощо – діянь, які:

а) тим таки відносинам моральності можуть завдати навіть більшої шкоди, аніж прояви протиправної поведінки, про які йдеться в чинній ст. 203–2 КК України, і потенційна вірогідність яких була чи не головним аргументом прихильників ухвалення Закону від 15 травня 2009 р. та, відповідно, супротивників ухвалення Закону від 14 липня 2020 р.;

б) криміналізовані в багатьох інших країнах, моделі кримінально-правової протидії незаконній діяльності у сфері азартних ігор яких можна вважати подібними до запровадженої нині в Україні (ст. 557 Кримінального кодексу Бельгії, ст. 327 Кримінального кодексу Болгарії, ст. 307 Кримінального кодексу Казахстану, ст. 243-А Кримінального кодексу Перу, ст. 171–2 Кримінального кодексу Росії тощо).

У зв'язку з порушеними значно актуалізуються і два більш загальні питання, подібні до тих, які один з авторів цієї статті свого часу ставив у контексті діяльності щодо створення фінансових пірамід [20, с. 118]: 1) чи потрібна загальна норма (на кшталт наявної раніше ч. 2 ст. 202 КК України) чи спеціальна стаття, присвячена незаконній організації та проведенню азартних ігор і лотерей; 2) який спосіб має бути використаний законодавцем під час конструювання відповідної кримінально-правової заборони – абстрактний (за якого зміст норми розкривається загальними, абстрактними, не індивідуалізованими поняттями через родові особливості) або казуальний (за якого зміст норми розкривається індивідуалізованими поняттями через певні факти, конкретні випадки (казуси), ознаки тощо із широким застосуванням прийому переліків)?

Очевидно, що саме від відповідей на поставлені питання значною мірою і буде залежати загальна оцінка аналізованих змін до кримінального законодавства. Водночас, з огляду на те, що виконання цього завдання вимагає детального дослідження ознак об'єктивної сторони відповідного к. пр., тут ми обмежимося лише постановкою зазначених питань, спроба вирішення яких буде здійснена в наступних дослідженнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальне право України : загальна частина : підручник / Ю.В. Баулін та ін. ; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2010. 456 с.
2. Феллов П.А. Общественная опасность преступного деяния. *Советское государство и право*. 1977. № 3. С. 135–138.
3. Тоболкин П.С. Социальная обусловленность уголовно-правовых норм. Свердловск : Сред.-Урал. кн. изд-во, 1983. 176 с.
4. Матишевський П.С. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Київ : Юрінком-Інтер, 2000. 272 с.
5. Вознюк А.А., Пиняга Р.О. Характеристика осіб, які вчиняють злочини, пов'язані із зайняттям гральним бізнесом. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 4 (59). Ч. 1. С. 96–102.
6. Сперкач А.П., Китун А.П. Позитивні та негативні аспекти легалізації грального бізнесу в Україні. *Актуальні питання вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 5. С. 161–165.
7. Гладун О.З. Суспільна небезпечність зайняття гральним бізнесом. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 4. С. 81–85.
8. Лихолетов А.А. Уголовно-правовые и криминологические проблемы противодействия незаконному игорному бизнесу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2013. 27 с.
9. Петричко Н.О. Незаконні азартні ігри: кримінально-правове та криминологічне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 20 с.
10. Політова А.С. Соціальна обумовленість криміналізації злочину, передбаченого ст. 203–2 КК України щодо зайняття гральним бізнесом. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2013. № 6–2. Т. 2. С. 95–98.
11. Рябчук С.В. Криминологічна характеристика та запобігання гральному бізнесу : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2018. 225 с.
12. Савченко А.В. Кримінально-правова кваліфікація незаконних азартних ігор. *Адвокат*. 2010. № 1 (112). С. 40–44.
13. Топорецька З.М. Особливості розслідування зайняття гральним бізнесом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 19 с.
14. Кримінальне право : Особлива частина : підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Луганськ : Елтон – 2, 2012. Т. 1. 780 с.
15. Гладун О.З. Протидія зайняттю гральним бізнесом в Україні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 3. С. 78–85.

16. Дудоров О.О., Мовчан Р.О. *Законодавство України* про кримінальну відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності – час визначитись зі стратегією розвитку. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 2. С. 215–263.
17. Філютович-Герасименко В.С. *Адміністративно-правові засади протидії незаконному гральному бізнесу* : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 246 с.
18. Астапов А. Гральний бізнес: функція держави – не забороняти, а дозволяти та регулювати. URL: <https://legalhub.online/blogy/gralnyj-biznes-funktsiya-derzhavy-ne-zaboronyaty-a-dozvolyaty-ta-regulyuvaty>.
19. Дудоров О.О. *Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика* : монографія. Київ : Юридична практика, 2003. 924 с.
20. Мовчан Р.О., Дудоров О.О., Дацюк В.Б. Кримінально-правова протидія створенню фінансових пірамід в Україні : сучасний стан і перспективи вдосконалення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 2. С. 108–127.